

JINÉ SESTRY

ÚRYVKY ZE ŽIVOTA MARIE A BOŽENY HERITESOVÝCH
A VŠEDNÍ DNY JANA ZRZAVÉHO

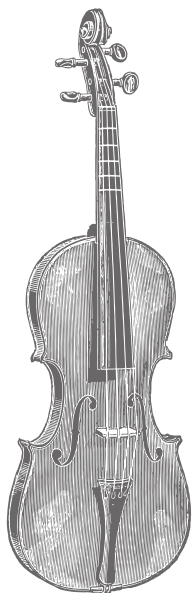

BŘETISLAV DITRYCH

JINÉ SESTRY

ÚRYVKY ZE ŽIVOTA MARIE A BOŽENY HERITESOVÝCH
A VŠEDNÍ DNY JANA ZRZAVÉHO

BŘETISLAV DITRYCH

JINÉ SESTRY

ÚRYVKY ZE ŽIVOTA MARIE A BOŽENY HERITESOVÝCH
A VŠEDNÍ DNY JANA ZRZAVÉHO

BŘETISLAV DITRYCH

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Břetislav Ditrych, 2023

Cover art © Žaneta Kortusová, 2023

Czech edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2023

ISBN 978-80-278-0157-2 (print)

ISBN 978-80-278-1366-7 (ePub)

ISBN 978-80-278-1367-4 (mobi)

ISBN 978-80-278-1368-1 (pdf)

Poděkování za zapůjčení fotografií z rodinného archivu a části poslední korespondence patří paní Janě Troblové.

Na vydání knihy přispělo Městské muzeum a galerie Vodňany, dík za iniciativu zaslouží paní ředitelka Mgr. Jitka Velková.

OBSAH

OSOBY, S NIMIŽ SE SETKÁME	11
DĚTSTVÍ A NOVÝ SVĚT.....	17
Mařenka a Boženka	17
Záhadná postava, nebo velký básník v malé době?	20
Setkání s Antonínem Dvořákem	28
Světová výstava v Chicagu: Zdar českého dne je úplný a dokonalý.....	37
Na návštěvě u Dvořáků a jen tak sobě na toulku	41
S HOUSLEMI NA CESTÁCH PO EVROPĚ	45
Na konzervatoři!	45
Já nemám radost ze života žádnou	47
Vyletěl duhový pták	49
Přihlásil se skvělý talent	51
Do Paříže!	52
Můj první umělecký výlet na Rus	57
Boženka studuje v brněnské Vesně, Mařenka triumfuje ve Vídni	62
Zářivá, třpytná hvězda na poli uměleckém	67
Však ty se jednou do Ameriky vrátíš	75
Něco jsem viděla a zkusila	78
ZNOVU ZA MOŘEM	85
Návrat do Ameriky	85
Velká novina	91

Žena spisovatele opět na moři	95
Letím nad tou vřavou	99
Tak bych chtěla žít! Božena cestuje po Německu	101
V Paříži, jsem skutečně v Paříži!	103
Vánoce ve městě nad Seinou	107
V Paříži jsem stále ve spěchu	108
Nedařilo se mi, jak jsem si představovala	115
Pořád neztrácím naději	117
Božena důvěrně	121
Znovu Josef a Marie	122
Vše jde přirozeným denním krokem	124
Zbytečný otazník!	125
My se nedáme!	127
Doma a zpátky za moře	129
Těším se na Prahu a domov jako malé dítě	131
Velká válka	134
Návrat do Ameriky	136
Matka a dcera, sny a skutečnost	139
S Emou Destinnovou	144
Měly jsme se u vás tak krásně	147
Hudbu každý nejdřív pustí	149
Nemusím tu učit, pokročím dál!	153
Žít v New Yorku	155
Musím jít životem, jak mi určil osud	156
NEVZDÁVÁM SE	161
Člověk musí vždy po něčem toužit	161
Úspěchy i smutky	163
Léta ubíhají	167
Frank Holecek z Chicaga	169
Nemohu tomu věřit	170

Paní profesorka konečně v Americe	171
Krátké setkání s Janem a Rafaelem Kubelíkem	175
Pozdní vzpomínka: Jezdívají jsme s rodinou Jaroslava Vrchlického na výlety	176
Omládnou, když hraji	178
Setkání v Paříži?	179
Poslední návštěva	181
Neumím dělat starou paní	183
SLOVUTNÝ MISTŘE, VÁŽENÁ PANÍ PROFESORKO	187
Musím zjednodušit svůj život	191
Nebudu se štvát a trápit	195
Kleopatra	198
Kolem led a mráz	203
Co ten malíř Zrzavý? Maluje?	205
Již jsi Ameriku viděla	207
Proč musím opustit Vodňany	211
Jsem v duchu ještě ve Vodňanech	215
Nové zámecké schody	218
Měl jsem strach, že se z Benátek nevrátím	221
Smuteční oznámení	222
Nemám již času na pokusy a omyly	224
Také sestry si stále píšou	226
To je moje sestra!	227
Čas oplakávání a ohlédnutí	230
Mé dopisy spali!	234
Honi soit qui mal y pense	236
PRAMENY A LITERATURA	237

OSOBY, S NIMIŽ SE SETKÁME

Marie Heritesová, starší dcera spisovatele Františka Heritese, se narodila 23. 3. 1881 ve Vodňanech. V letech 1893–1894 pobývala s rodiči v Clevelandu (USA), kde už vystupovala jako houslistka. Po návratu do Čech studovala v letech 1894–1901 hru na housle u prof. Otakara Ševčíka na Pražské konzervatoři. Pak vystupovala v Čechách, na Moravě, v Paříži, v Londýně a v Rusku, s Českou filharmonií koncertovala ve Vídni, Budapešti a Terstu. Na Světové výstavě v St. Louis se zúčastnila koncertu o „Českém dni“, následovala řada koncertů v USA a Kanadě, kde vystupovala i s Emou Destinnovou. V roce 1905 se provdala za Josefa Kohna, který vystudoval pražskou techniku a za moře odjel v roce 1897. Do Čech se každý druhý rok vracel, psal verše i prózu, v Americe se postupně stal ředitelem několika cukrovarů. Po jeho úmrtí v roce 1910 žila s dcerou Marií v Praze a ve Vodňanech. Dcera Mary, Márinka, si později vezme amerického Čecha, lékaře Františka Holečka, synovce spisovatele Josefa Holečka. Ten se narodil ve Stožicích u Vodňan... Osudy a příběhy se někdy zvláště propojují. Marie Kohnová-Heritesová po svatbě už nevystupovala tak často, většinou působila jako pedagožka. V roce 1916 se jako americká občanka z obavy před internováním vrátila do USA. Působila na konzervatoři v Minneapolis, Oklahomě a v Dentonu. Po několika pobytech v Čechách (1920, 1922–1923, 1927–1928, 1930, 1932 a 1937, tehdy se sestry potkaly naposledy) se usadila natrvalo v USA. Žila s rodinou dcery v Duluth (Minnesota), Chicagu, Johnson City a v St. Petersburgu. Příležitostně koncertovala až do roku 1957.

V našem vyprávění jí budeme říkat nejčastěji Marie, její dceři Mária.

Josef Kohn pocházel z maličké vsi Hostokryje u Rakovníka. Vystudoval pražskou techniku, jako inženýr pracoval u pražské firmy Breitfeld-Daněk, pak v cukrovaru na Moravě. Obtížně hledal další místo, v létě roku 1897 přijal pracovní nabídku na místo technika a odcestoval do Spojených států. Každý druhý rok se vracel do Čech. V Americe pomáhal při uplatnění dalších českých techniků. Psal verše, prózu i fejetony, v osmdesátých a devadesátých letech 19. století přispíval do časopisu *Ruch* a novin *Národní listy*. Nebýt nabídky z Ameriky, možná by se stal novinářem.

Postupně působil ve vedení několika cukrovarnických společností a Michigan Chemical Company.

Božena Heritesová, o dva roky mladší Mariina sestra, se narodila roku 1883 ve Vodňanech, byla o sedm let starší než Jan Zrzavý. V Praze navštěvovala od roku 1896 dívčí gymnázium Minerva, ve středoškolském studiu pokračovala v Brně, v Praze na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity vystudovala češtinu a francouzštinu. V letech 1910–1919 učila na různých středních školách v Praze, pak až do roku 1938 v Bratislavě. Po krátkém pobytu v Praze se rok po svém penzionování vrátila do vodňanské vily, kterou její otec postavil krátce před smrtí. Od začátku čtyřicátých let minulého století byla blízkou duchovní přítelkyní malíře Jana Zrzavého, který Vodňany pravidelně navštěvoval. Po skončení války učila v letech 1945–1948 češtinu a ruštinu na gymnáziu v Prachaticích. Po definitivním odchodu do důchodu pořádala a připravovala k vydání literární pozůstalost svého otce, například korespondenci s Juliem Zeyerem. Vlastní paměti se paní profesorce, jak jí bylo zvykem nazývat, dokončit nepodařilo. Zemřela v roce 1963.

Milada Martanová, sestra manželky Františka Heritese a teta Boženy a Marie Heritesových. Také Milada Martanová napsala Mistru Janu Zrzavému v letech 1941–1961 několik desítek dopisů a pohlednic. Navštívila neteř Marii Heritesovou v Americe, s rodinou Heritesových žila ve Vodňanech i v Praze. Všichni jí říkali Milka.

František Herites studoval od roku 1862 na gymnáziu v Písku, pak farmacii na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze, dva poslední semestry s bratrem Janem na univerzitě ve Štýrském Hradci, v polovině roku 1872 se stal magistrem farmacie. Pracoval v otcově lékárně ve Vodňanech, v Netolicích a Praze. Čtyři roky byl vodňanským starostou. Básník, spisovatel, novinář.

Rád cestoval, v létě 1873 byl s přítelem Otakarem Mokrým a Josefem Holečkem na Slovensku, o dva roky později navštívil s Otakarem Mokrým Itálii. V polovině roku 1880 měli v kostele Panny Marie svatbu s Marií Martanovou. Po otcově smrti v říjnu 1883 se stal podle závěti majitelem domu ve Vodňanech na náměstí, zahrady a lékárny, současně však převzal jeho dluhy a musel vyplatit sourozence. Rok 1887 byl pro něj úspěšný i smutný. Vydal první román, zemřeli oba bratři, Antonín a Jan. Koncem července 1893 odplul s rodinou jako zpravodaj *Národních listů* na světovou výstavu do Ameriky, v lednu následujícího roku se vrátil zpět. Je téměř jisté, že právě František Herites přivezl do Evropy rukopis symfonie Antonína Dvořáka *Z Nového světa*. V roce 1896 se odstěhoval do Prahy, zastával různé úřednické funkce související s oborem, v letech 1902–1915 byl šéfredaktorem literárního časopisu *Máj*. Do nového domu v rodných Vodňanech přijel poprvé v květnu 1927. Jeho dílo je dnes téměř zapomenuté. Zemřel v lednu 1929. Spisovatel Ladislav Stehlík ho s velkým časovým odstupem případně nazývá Mistrem maloměstské novely.

Julius Zeyer (1841–1901). Básník, prozaik a dramatik, cestovatel a sběratel starožitností. Často cestoval, například pobýval ve Francii, do Vodňan se vždy rád vracel. Pobýval tu s přestávkami od poloviny července 1887 do listopadu 1899. Když roku 1899 zemřel člen „Vodňanského trojlístku“ básník Otakar Mokrý, Zeyer se ve Vodňanech cítil sám a opuštěný a koncem listopadu se vrátil do Prahy, kde už tři roky žil František Herites. Během pobytu ve Vodňanech napsal Zeyer romány *Jan Maria Plojhar* a *Dům U tonoucí hvězdy*. Vytvořil o sobě obraz zasněného a trochu tajemného samotáře, sám a vytrvale k němu svým chováním přispíval. Na druhé straně cvičil v mládí v Sokole, ještě v padesáti letech jezdil na velocipedu a blízký přítel František Herites tvrdil, že byl člověkem veskrze společenským. I ve Vodňanech budil dojem zámožného člověka, vyvolaný snad přepečlivým oblékáním a sběratelskou vášní pro starožitnosti, ale spíše opak byl pravdou, rád se tím všeobecným zdáním bavil: „Je mi to tak hrozně k smíchu, když myslí lidi, že plavu v bohatství,“ napsal Josefě Náprstkové, ženě Vojtěcha Náprstka.

Zvláštní a tajemný byl Zeyerův vztah k ženám a dvěma údajným velkým láskám, s nimiž se, také údajně, setkával v cizině. „Zeyer měl zvláštní kouzlo přitažlivosti, na své okolí působil mocí zrovna sugestivní,“ zaznamenal František Herites. A spisovatelka Eva Jurčínová, která vydala v roce 1941 o Juliu Zeyerovi zatím poslední životopis, mluví o velkém básníku v malé době.

Do našeho příběhu vstoupí na začátku čtyřicátých let 20. století **Jan Zrzavý**, jeden z neznámějších českých malířů, jehož život a dílo není třeba připomínat. František Xaver Šalda o něm napsal: „Malíř ticha a snění.“ Ani tato krátká a výstižná charakteristika nemůže samozřejmě zahrnout širší díla Jana Zrzavého. Jeho životu, tvorbě a jejím pramenům se podrobně věnovala řada historiků umění.

Ve vyprávění ještě potkáme skladatele Antonína Dvořáka, pěvkyni Emu Destinnovou, slavné houslisty Jana Kubelíka a Jaroslava Kociana, básníky Jaroslava Vrchlického a Svatopluka Čecha, v Paříži malíře Jana Dědinu, v New Yorku Alfonse Muchu.

DĚTSTVÍ A NOVÝ SVĚT

MAŘENKA A BOŽENKA

„V dobách mého mládí si tatínek rád zazpíval písně jihočeského lidu,“ vzpomínala Božena Heritesová. „Naučil se jim doma nebo později ve zpěváckém spolku, jehož s maminkou byli pilnými členy po několik let a u jehož kolébky stál náš dědeček, tatínkův otec... Jako děti jsme s Mařenkou tančily při zvuku aristonu, který jsme dostaly od sochaře Maudra. Ale sestra se soustředila jen a jen na housličky, první si zhotovila sama z prkének... Byla muzikantka duší i tělem, od dětství věděla, co chce. Bavila ji jen hudba a čtení. Na sebe byla vždycky přísná, před sebou hodinky, určila si čas ke cvičení a ničím se nedala od svého úmyslu odvést... Opatrovala své housličky jako nejdražší panenku, přikrývala futrál, aby nenastydly. Všude si psala noty...“

A Boženka zase ráda pozorovala tatínka, jak v lékárně U Zlatého slunce připravoval léky. Když se naučila číst, stala se z ní vášnivá čtenářka. Do zahrady v bývalém parkánu chodívali všichni snad každý den. František Herites tu pěstoval lékárnické rostliny, každá z děvčat měla svůj kousek zahrádky, květiny byly všude. Na staré zdi parkánu se dařilo i hroznovému vínu.

„Sem vodili rodiče i návštěvy, tady byl Svatopluk Čech, Jaroslav Vrchlický s rodinou, spisovatelka Sofie Podlipská, Frýda s paní a synkem, sochař Mauder, básník Josef Heyduk... Před Božím tělem nám maminka pletla věnečky se zimozrázem, do něj vplétala květy

Boženka a Mařenka Heritesovy.

jasmínu a pomněnek,“ opět cituji Boženu Heritesovou. Julius Zeyer si hrál s děvčaty na indiány, houpal je na houpačce. Vystřihoval jim stínové obrázky, před Vánoce zase krásné hvězdy z papíru, vybarvoval s nimi obrázky v časopisu *Malý čtenář*, společně vyfukovali mýdlové bubliny. Božena Heritesová na ta léta vzpomínala opravdu ráda.

Míval tehdy básník na prstech některý ze svých pozoruhodných prstenů, které obdivoval a sbíral? Byl to třeba stříbrný prsten se sedmi červenými skleněnými kameny, prsten s postavičkou Číňana, siluetou ptáka a hvězdy, jednoduchý prsten s tyrkysem nebo snad široký se svatým Jiřím drakobijcem na koni? To samozřejmě nevíme. Možná to byl magický prsten-amulet. A jaká byla jeho oblíbená jehlice do kravaty?

„Tatínek měl ve svém pokoji jedno okno na náměstí, dvě ke kostelu. Kráčel po pokoji, přemýšlel, myšlenku zaznamenával u pultu v čele pokoje. A pokračoval v chůzi. „Musíte být zticha,“ napomínala nás maminka, „tatínek píše,““ zaznamenala Božena po letech drobné vzpomínky na dětství. „Tatínek psával jen ráno, odpoledne býval již unavený a nešla mu tvůrčí činnost hravě. Netvořil lehkou... Práce v lékárně odváděly ho od tvůrčí činnosti a často mu znemožňovaly duševní pochody, které se v něm odehrávaly, nebylo možno vyvíjet se tak, jak by se bylo stalo, kdyby býval plným pánem svého času, svého já... To byl rozpor, který po celý život v něm bojoval a jehož byl i obětí,“ shrnuje dcera Božena přesně.

Dopovíme, že Josef Mauder byl sochař a malíř, profesor na c. k. Státní průmyslové škole v Praze, přítel Františka Heritese i Julia Zeyera a pozdější autor jeho pomníku v Chotkových sadech, Bedřich Frída (tak je to nejspíš správně) byl mladší bratr Jaroslava Vrchlického, překladatel, prozaik a divadelní kritik.

Božena i Marie Heritesovy často vzpomínaly na svou zahradu ve starém hradebním příkopě, kde stál vedle ovocných stromů a záhonů

květin i altán. Pravidelným místem setkání Julia Zeyera a Otakara Mokrého byl i široký kamenný schod před lékárnou. Odtud mohli pozorovat i dění na náměstí, tady byli v blízkosti přítele Františka Heritese. Bývala to opravdu nerozlučná trojice – lékárník Herites, básník a dramatik Zeyer, notář a básník Mokrý, první dva i spisovatelé a všichni přispěvatelé různých novin a časopisů.

ZÁHADNÁ POSTAVA, NEBO VELKÝ BÁSNÍK V MALÉ DOBĚ?

Julius Zeyer přijel do Vodňan poprvé možná už v srpnu 1886, bylo mu tehdy 46 let, Františku Heritesovi 36 a Božence teprve tři roky. V nedalekých Strunkovicích se tehdy zúčastnil odhalení pamětní desky na rodném domě nadějného novináře, básníka, spisovatele, ale také neklidného dobrodruha Bohumila Havlasy, který bojoval v rusko-turecké válce a v pětadvaceti letech roku 1877 tragicky zemřel. „Na Prahu přišel do Vodňan svrchovaně rozhořčen a zle rozhněván,“ dokládá František Herites v drobné knize *Vodňanské vzpomínky*. Navíc mu Vodňany, jak básník říkával, připomínaly milovanou italskou krajinu. Odstěhoval se sem roku 1887. Tady také napsal důležitý román *Jan Maria Plojhar*.

„Záhadná postava,“ vzpomíná Božena Heritesová na Zeyera. „Malý, přejemnělý, vždy úslužný, zdvořilý, usměvavý. Aristokrat rodem i duchem.“ Ale ne vždycky. Ve stejném roce 1887 přijel do Vodňan na návštěvu tehdy šestatřicetiletý Alois Jirásek, přítel Otakara Mokrého z univerzitních studií. Zeyer jeho přítomnost ve městě okázale přehlížel, prý proto, že oslovil Františka Heritese „pane lékárníku“. Básníka a spisovatele! A to už tehdy Jirásek vydal třeba romány *V cizích službách*, *Psohlavce* nebo *Na dvoře vévodském a Filozofskou historii*. Ale ani František Herites tomu zástupnému dů-